

affinità con Joyce nell'uso del monologo interiore, del flusso narrativo composto come un collage, con ricordi, inserti e citazioni; inoltre alcuni passi dell'"Ulisse" sono richiamati in "Fermo là in poltrona", come d'altronde l'annotazione finale del romanzo di Joyce ("Trieste-Zurigo-Parigi 1914-1921"), chiaramente riecheggiata in quella finale del "Complesso dell'Imperatore" ("Trieste-Dubrovnik-Wien 1976-1978").

L'eredità di Vojnovic è invece più contenutistica che stilistica: entrambi cantano la morte di un periodo glorioso (la fine della Repubblica di Ragusa per Vojnovic, la fine dell'Impero austro-ungarico per Cergoly) e di una classe sociale legata a quel periodo; entrambi descrivono lo stoicismo dei personaggi che accettano l'ineluttabilità del fato senza opporvisi. In entrambi è presente un'atmosfera crepuscolare e malinconica.

Il volume di Renata Hacı Citra risulta dunque essere un libro estremamente completo sulla figura del poeta-scrittore triestino: oltre a fornire importanti informazioni su Cergoly poeta e scrittore, sulle sue opere meno conosciute, sui suoi trascorsi giovanili, sui suoi riferimenti letterari, riporta pure una bibliografia dettagliata di tutti gli scritti esistenti del poeta (eccetto quelli apparsi sul "Corriere di Trieste" in quanto egli non era uso firmarli); nonché interessanti note biografiche sul personaggio pubblico Cergoly. È auspicabile che questo studio possa contribuire a rendere giustizia a questa grande figura della letteratura triestina, troppo spesso dimenticata a causa di questioni che prescindono dal suo valore artistico.

Piero Purini

Paolo Emilio Taviani: I GIORNI DI TRIESTE. DIARIO 1953-1954. Bologna, Il Mulino, 1998, 190 strani.

Bivši veljak stranke Krščanska demokracija (KD), stranke, ki je bila na oblasti v Italiji od konca vojne vse do začetka devetdesetih let, je objavil svoj dnevnik iz časa sklepanja Londonskega sporazuma in mu je priložil nekaj dokumentov, ki zadevajo predvsem vojaško zaostritev ob italijansko-jugoslovanski meji v poletju/jeseni 1953. Taviani je osebnost, ki je v stranki in v vladnih krogih pomenil precej. Kot piše v kratki biografiji, objavljeni na platnicah, je bil kar 24 let (s presledki) član raznih italijanskih vlad. In to ne na obrobni položajih, saj je štiri leta vodil finančno ministrstvo, pet let je bil obrambni minister in kar osem na čelu ministrstva za notranje zadeve. Obrambni minister je bil tudi v času, ki ga obravnava njegov dnevnik in v katerem je leta 1953 prišlo do "rožljanja z orožjem" ob jugoslovansko-italijanski meji. In prav ta dogodek označuje objavljene Tavianijeve zapiske, ki zajemajo dobo od njegovega imenovanja za obrambnega ministra av-

gusta 1953 do povratka italijanskih čet v Trst novembra 1954. Tržaško vprašanje je torej tista tema, ki označuje zapiske in razmišljanja Tavianija. Vendar se njegovi dnevniški zapiski ne omejujejo na problem Trsta, ampak zadevajo vse takratne pomembnejše politične dogodke, od spodletelega poskusa ustanovitve enotne evropske obrambne ustanove C.E.D. (*Consiglio europeo di difesa* - Evropski obrambni svet) in s tem povezanega problema ponovne oborožitve Zahodne Nemčije, do aфере Montesi, ki je pomenila konec vzpona obetavnega demokrščanskega politika Piccionija, vse do smrti De Gasperi, ko je KD, kot pravi Taviani, "izgubila svojega očeta".

V kratkem uvodu nam avtor prikaže svoj pogled na razvoj tržaškega vprašanja od zadnjih let druge svetovne vojne do leta 1953. V njegovem tolmačenju je za Italijo in njeno javno mnenje Trst imel predvsem sentimentalni pomen, saj je okoli pol milijona Italijanov padlo v prvi svetovni vojni prav za priključitev Trsta (in Trenta) Italiji kot dopolnitvi Risorgimenta. Prav zaradi tega je imel Trst pomembno mesto v italijanski notranji politiki, saj bi za Tavianija pomenil eventuelni diplomatski neuspeh glede tržaškega vprašanja veliko nevarnost za stabilnost italijanske demokracije oziroma za prevladujočo vlogo KD in njenih zaveznikov. V svojem uvodu pa nam Taviani postreže s spodrslijajem, ki ga lahko tolmačimo le na dva načina: ali gre za nepoznavanje zgodovinskih dejstev ali pa za njihovo izkrivljanje v prid dokazovanja pravičnosti svojih tez. Avtor namreč piše, da je Tito 9. 5. 1945 izkoristil zmešnjavo, ki je nastala ob predaji nemških čet, in prek "infiltriranih slovanskih partizanov" (*partigiani slavi infiltrati*) v Trstu uspel oklicati "federalno narodno vlado Slovenije" (*governo federale nazionale della Slovenia*) ter poslal v mesto svoje oborožene enote. Ne glede na vzroke teh neresnic je njihov učinek le eden: italijanski javnosti sporoča, da so bili "slovanski partizani" tujek v italijanskem Trstu, ki so hoteli s spretnim izrabljanjem položaja mesto nasilno anektirati.

Misel, na kateri je temeljilo Tavianijevo politično delovanje glede tržaškega vprašanja, je bila ta o nevarnosti kratkoročnega "poslovanjenja" (*slavizzazione*) oziroma "balkanizacije" (*balcanizzazione*) Trsta v primeru, da bi ostal še dalje pod Zavezniško vojaško upravo. V tej svoji skorajšnji obsedenosti z nevarnostjo "poslovanjenja" Trsta pa Taviani pozablja, da so bila dejstva povsem nasprotna. Uradniški kader upravnega aparata Zavezniške vojaške uprave, ki je npr. dejansko odločal o podeljevanju domicila, je bil v rokah proitalijanske strani, saj so ga sestavljali skoraj izključno italijanski uradniki, in to v mnogih primerih taki, ki so na ta mesta prišli za časa fašizma. Od leta 1952 pa je bila Italija tudi uradno soudeležena pri upravljanju Cone A. Proitalijanska stran je vse to izkoristila za t. i. "nacionalno bonifikacijo" Cone A, ki so jo izvajali predvsem (a ne samo) z načrtnim naseljevanjem istrskih begunccev in je doživela kakovostni skok prav v letih 1952/53, ko so pričeli graditi prva dokončna begunska naselja.

V Tavianijevem tolmačenju je eden glavnih problemov, ki ga je imela jugoslovanska stran pri sklepanju dogovora, da zagotovi Sloveniji dostop k morju. Avtor se tu še enkrat spozabi, saj pravi, da je Slovenija lahko dobila svojo obalo le na ozemlju med Trstom in Dragonjo, ki je imelo slovensko zaledje. Pozablja pa na območje slovenske zgodovinske naselitve ob morju, na obalo severozahodno od Trsta - od Barkovelj in Proseka do Devina. Ko omenja to območje, je to vedno kot koridor, ki naj povezuje Trst s Furlanijo in Italijo. Nikjer pa ne omenja, da je bil ta "koridor" naseljen pretežno s Slovenci ter da je bilo to ozemlje, na katerem je italijanska stran že pred Londonskim memorandumom najintenzivneje izvajala "nacionalno bonifikacijo".

Domnevna nevarnost "poslovanjenja" Trsta je bila temeljna predpostavka stališča, ki je imelo enega od svojih najuglednejših zagovornikov prav v Tavianiju, da je potrebno Trst čimprej privedi pod kontrolo Italije, tudi za cenó italijanskih ozemeljskih žrtvovanj. To naj bi bilo stališče le dela italijanske vlade in vodstva KD, vendar večine italijanskih strank v Trstu, v prvi vrsti najbolj nepopustljivih branilcev italijanskih pravic nad Istro, monarhistov in neofašistov. Taviani se je zavedal, da bi bile to dokončne rešitve, čeprav je bil tudi sam zagovornik take formulacije dogovorov, ki bi dopuščala, da se javnosti prikažejo kot začasne. Vendar je bil za Tavianija glavni problem Trst, saj pravi, da se je italijanska javnost ogrevala za Trst, ne pa za istrsko mesteca. Avtor ocenjuje "a posteriori" kot pozitivno za čimprejšnjo vrnitev Trsta Italiji tudi "rožljanje z orožjem" leta 1953 (in pošiljanje orožja proitalijanskemu taboru v Coni A), saj je bil dokaz odločnosti italijanske vlade v trenutku njene politične oslavitve, ki je jugoslovansko stran odvrnilo od postavljanja vse večjih zahtev.

Iz njegovih zapiskov izhaja tudi velika vloga, ki jo je avtor dnevnika imel pri samem sklepanju londonskega dogovora (ki naj bi se celo rodil v njegovem uradu). V končni fazi naj bi stopili v igro tudi trenutni dejavniki, kot npr. slaba letina, ki je prizadela jugoslovansko kmetijstvo, ko naj bi ZDA uporabile pošiljke pomoči za omehčanje jugoslovanskih stališč.

Dnevniškim zapiskom je priloženih nekaj dokumentov. V glavnem gre za dopisovanje med vrhovi italijanske vojske, obveščevalnih služb in Ministrom za obrambo o stanju na italijansko-jugoslovanski meji ob zaostitvi jeseni 1953. Gre v glavnem za ocene moči in razporeditve jugoslovanskih čet in potreb ter pripravljenosti italijanske vojske.

Na koncu le še to, da pušča knjiga bralcu vtis, da so bili dnevniški zapiski pregledani in izbrani v funkciji njihove današnje uporabnosti. Vsekakor je to pomembno pričevanje enega od protagonistov tedanje italijanske politike, avtor Tavianijevega kalibra pa bi nam nedvomno o takratnem dogajanju lahko povedal mnogo več.

Sandi Volk

PRİÇEVANJA. Prvo povojno desetletje slovenske osnovne šole v Istri (1945-1955). Koper 1997, 312 strani.

Zbornik spominov in pričevanj učiteljev, ki so poučevali na slovenskih šolah v Istri, nam predstavlja čas po drugi svetovni vojni, ko so na tem delu slovenskega ozemlja še vedno razpravljali tudi o tem, kateri državi bo pripadalo, bilo je ločeno od matične Slovenije in z demarkacijsko črto razdeljeno v dve coni, najprej v Cono A in Cono B Julijske krajine (1945-1947) in nato v Cono A in Cono B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947-1954). Skozi pričevanja učiteljev, ki so službovali na osnovnih šolah v prvem desetletju po drugi svetovni vojni pogledamo v delovni vsakdan posameznika in skozi njegov spomin v vsakodnevno življenje istrskih vasi in njihovih prebivalcev. Skozi zapise sledimo tudi pomen razvoja šolstva, povezanega z usodami učiteljev, ki so bili v določenem času postavljeni v novo, nepoznano okolje, kjer je bilo potrebno zastaviti delo na novo ali nadaljevati iz skromnih osnov partizanskega šolstva. Mnogim med njimi je bilo to prvo delo, bili so brez izkušenj, prišli pa so učiti slovensko besedo v kraje, ki so bili po dolgih letih italijanskega šolstva zopet deležni izobraževanja v slovenskem jeziku.

Za idejo o pripravi učiteljskega zbornika so se učitelji zelo navdušili, kar nam potrjuje tudi lepo število prispevkov. Zbranih in objavljenih je 53 pričevanj. To so zapisi o življenju, ki so ga pomagali sooblikovati po oddaljenih vaseh in zaselkih po Istri, pa se tega največkrat niti navedli niso. Delo so opravljali dan za dnem, reševali najrazličnejše probleme, tako svoje, kot probleme otrok, šole, ter se borili proti kulturni otopenosti teh krajev, kjer je fašizem pustil globoke sledi.

Prvi vpogled v učiteljevo delo dobimo že v prvem delu knjige, ki ima podnaslov Dokumenti časa. Tu so objavljeni zapisniki učiteljskih konferenc, poročila o delu, kronike šol, ki so jih sestavljali in napisali učitelji, in tudi fotografije učnih pripomočkov, ki so jih izdelali učitelji za svoje dijake, da so jim približali snov, saj je primanjkovalo učnih pripomočkov kar pri vseh predmetih.

Temu sledijo spominski zapisi, ki so različni po obsegu in po vsebini. Medtem ko eni opisujejo posamezne dogodke, drugi podajajo pregled celotnega službovanja. Nekateri med njimi posežejo v prispevkih leta nazaj, v čas fašizma, kjer lahko spoznamo usodo primorskega učitelja, ki je zaradi Gentilejeve reforme (1924) izgubil delo, dom in moral vse to iskati v Jugoslaviji kot begunec, ali pa je bil prestavljen na novo delovno mesto daleč od doma, v kakšen odročen kraj v Italiji. Vidimo, da so potrebe po vzpostavitvi slovenskega šolstva potegnile v Slovensko-Istro učitelje iz najrazličnejših krajev Slovenije. Mnogi so prvič slišali za ime vasi, kamor so bili z dekretom poslani. Ni bilo prevoznih sredstev in največkrat so se peš odpravili v kraj, kamor so bili poslani. Prostori, namenjeni pouku, naj-